

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,- per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Losse nummers f 0,25.

EEN ZORG MINDER

Zonder erg veel ophef heeft minister Cals nu ook zijn Mammoetwet in de Eerste Kamer er door gekregen. Een groot persoonlijk succes voor deze bewindsman en zijn medewerkers, die zo langzamerhand door de a.s. verkiezingen in tijdnood kwamen.

Dat met deze wet het gehele voortgezette onderwijs een nieuwe gedaante gaat krijgen kan ook humanisten niet onberoerd laten. Hoe zich dat in de praktijk allemaal gaat verwezenlijken dient te worden afgewacht. Men zal er echter begrip voor hebben, dat de goedkeuring van de wet door de Eerste Kamer ons een zucht van verlichting heeft doen slaken, omdat er ook het vormingsonderwijs door genootschappen op geestelijke grondslag mee gemoeid was.

Het was, als men de politieke insiders mocht geloven, nog helemaal niet zo zeker dat de senatoren de wet zouden accepteren en als dat inderdaad het geval was geweest, zou onze hele aanpak met betrekking tot het Centrum voor Humanistische Vorming gewijzigd moeten worden. We hebben bij onze voorbereidingen natuurlijk een eventuele verwerping wel in de beschouwingen betrokken, maar toch maar net gedaan of dit geen reële mogelijkheid was en alleen een zaak van tijd.

Nu is het niet zo, dat we onmiddellijk met ons vormingsonderwijs kunnen gaan beginnen. Er zullen nog heel wat maatregelen moeten worden uitgevaardigd voordat we hiermede onze intrede op de openbare scholen kunnen doen. En dan kan het alleen nog

maar, als de ouders er om vragen, want dat staat ook in de wet. Maar die tijd hebben we ook nodig om aan de opleiding van de docenten te werken, om de leerstof samen te stellen en meer van dat soort dingen. Deze dagen wordt er door de algemeen-voorzitter van het Humanistisch Verbond een werkgroep geïnstalleerd, bestaande uit onderwijsmensen uit alle takken van het voortgezet onderwijs, die de nodige adviezen vanuit de praktijk gaat geven.

De aanneming van de wet heeft echter dit voordeel, dat we nu over de mogelijkheid van verwerping niet meer hoeven te spreken. Tot op heden moesten we altijd deze slag om de arm houden, als we aan de ouders om de noodzakelijke steun voor het Centrum vroegen. We hebben onze plannen op tafel gelegd, aangetoond dat we die steun nodig hadden, maar toch steeds onder het bovengenoemde voorbehoud.

Van die last zijn we af en daarmee vervalt ook voor velen die tot op heden aarzelden om toe te treden een argument, n.l. dat ze pas hun steun wilden geven, als de wet door beide Kamers was aangenomen. Nu dit het geval is en we voor de noodzaak staan aan dat humanistische vormingsonderwijs spoedig te beginnen, lijkt het ons redelijk te mogen verwachten dat ze zich thans bij het Centrum zullen aanmelden. U wist het al wel, maar we herhalen het voor de goede orde: *Centrum voor Humanistische Vorming, Oudegracht 152 te Utrecht. Bijdrage f 3,75 per kalenderjaar, gironummer 60.84.68 t.n.v. het Centrum.*

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistische Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, Gaarne 24 ct aan postzegels insluiten. (adv.)

NIET MET GESLOTEN BEURZEN

Niet lang geleden moest ik, voor een bepaalde vereniging, een inleiding houden over het moderne, autonome humanisme en na de pauze, zoals gebruikelijk is, moest ik trachten vragen te beantwoorden. Nu is dat — zij, die spreekbeurten vervullen zullen die ervaring met mij hebben opgedaan — meestal niet veel waard. Er zijn altijd vragen van mensen, die niet begrepen hebben wat de spreker gezegd heeft en dan kan je weer van voren af aan beginnen. Dan zijn er altijd lieden, die hun stokpaarden gaan bestijgen en lange redevoeringen houden die met het onderwerp maar zeer zijdelings in verband staan en daarop kan helemaal niet geantwoord worden. Dan worden er korte vragen gedaan over geheel andere onderwerpen onder het motto: „Nu u er toch is, wilde ik u eens vragen” en dan komt het gehele arsenaal van de pacifistische, vegetarische, seksuele hervormingsproblemen en zovele anderen, waar je het nu juist over gehad hebt. Nee, dat vragen beantwoorden is meestal geen opwekkende bezigheid voor een spreker, mede om het feit, dat hij meent, dat de werkelijk goede vragen wel eens in het gedrang komen. Maar een vraag na die bewuste inleiding vond ik wel goed en het antwoord geven vond ik bepaald niet eenvoudig. De vraag luidde, ongeveer, als volgt. „Het geloof kan, in het gewone leven en in moeilijke momenten in het leven steun geven aan de mens, kan hem troosten in leed, kan hem sterken om verder te gaan, kan hem uit zichzelf heffen, kan hem verzoenen met zijn lot en kan hem hoop geven. Wat kan het humanisme de mens bieden?” Ik heb, vanzelfsprekend, zo goed mogelijk trachten te antwoorden, zo ongeveer als volgt. Het humanisme kan de troost, die gelegen is in de verwachting van het eeuwige leven niet bieden, omdat de humanist agnostisch nietwetend is omtrent het voortbestaan van de ziel. De hemelse beloning op de aardse moeiten en zorgen kan het niet bieden. Het humanisme kan wel trachten de mens onverbiddelijk verdriet, door dood, door ziekten, door menselijke tekorten te laten aanvaarden, omdat dit alles bij het leven hoort en zelfs de zin van het leven zou verdwijnen, als de dood er niet was.

Een religieus besef, dat de mens een minimaal klein onderdeel is van het geheel en dat hij daarin of in een deel van dat geheel kan opgaan, als hij tracht boven de kleine, slopende zorgen uit te komen, kan hem steunen in het bestaan en, in ieder geval kan het humanisme trachten om de angst voor het bestaan en de angst voor de dood — die martelend kunnen zijn — te verminderen door een eindoordeel over iemands bestaan als een projectie te zien. Ik trachtte zo, met eigen ervaringen als leidraad, hierover het een en ander te zeggen, maar de hoofdzak van het antwoord bewaarde ik voor het laatst. Kiest men die levensovertuiging, vroeg ik op mijn beurt de vraagsteller, die de meeste troost biedt of kiest men de le-

vensovertuiging die het hoogste waarheidsgehalte heeft? De vraagsteller zei, dat het laatste het geval is en dat hij zelfs meende, dat de mens niet, vrij, een levensovertuiging kiest maar dat de mens, die levensovertuiging heeft, die in overeenstemming is, met het karakter van de mens.

Daarover waren wij het eens en over de waarheid van de levensovertuiging ook. Als een geloof, een levensovertuiging steun, troost biedt, „In leven en sterven”, maar niet als waar, als juist wordt ervaren, dan verdwijnt ook de troost. Daarover waren wij het eens en toen kon ik zeggen, dat de troost de steun, die het geloof biedt aan de gelovige geen troost en steun kan bieden aan de humanist, omdat hij de innerlijke waarheidsovertuiging niet heeft, dat het ook zo is. „Ja maar u denkt toch niet, dat de troost, die mijn geloof mij en mijn geloofsgenoten biedt, niet als waar wordt ervaren” zei mijn gesprekspartner. „Natuurlijk niet”, was mijn antwoord, „ik wilde alleen maar zeggen, dat u wel kunt hopen of verlangen of wensen, dat ik eens het geloof zal krijgen, die mij de steun biedt, die u nu heeft, maar dat niet een mens een levensovertuiging kiest, waarvan hij niet innerlijk de waarheid ervaart.” Zo werden wij het eens, na een, in mijn ogen, interessante gedachtenwisseling. Wat voor de ene mens steun en troost betekent, behoeft dat voor de ander niet te zijn en iets absoluuts of objectiefs, in dezen bestaat, mijns inziens, niet. Maar dat is een van de vele verschilpunten tussen geloof en humanisme. Ik durf het vraagstuk van de steun nog wel scherper te stellen, om elk misverstand uit te sluiten. Al zou het christelijk geloof geen enkele troost geven, al zou het slechts lijden en zorgen schenken, dan nog zou de mens, die door het geloof gegrepen is, niet anders kunnen dan geloven, omdat dat zijn diepste innerlijke overtuiging is en datzelfde geldt voor de humanist. Nu weet ik heel goed, dat deze vereenvoudiging niet helemaal juist is.

Ik weet, dat, in de geschiedenis en nu tallozen, „wier hart onrustig is” om met Augustinus te spreken, de rust en de steun in het geloof gevonden hebben maar het innerlijke aanvaarden, het waarheidsselement ging dan samen en die mens was al een gelovige, voor hij het zich bewust werd. Zo ook heeft de humanist gezocht, tot hij een levensovertuiging vond, waarop hij ja kon zeggen, in overeenstemming met zijn wezen.

personalia

Dr. H. BONGER. Geboren in 1911 te Amsterdam. Studeerde Nederlandse taal- en letterkunde en geschiedenis aan de Universiteit te Amsterdam. Promoveerde in 1954 op een proefschrift over „De motivering van de godsdienstvrijheid” bij Dirck Volckertszoon Coornhert. Is leraar aan het Stedelijk Gymnasium te Arnhem.

Ja, wat voor de een steen is, is voor de ander brood, en wat voor de een brood is, is voor de andere een onverteerbare steen. En nu pas ben ik op mijn thema gekomen. Ieder mens, van welke levensovertuiging ook heeft recht op de steun, die hem vanuit die overtuiging geboden kan worden. Er is niet een geneesmiddel voor alle kwalen en er is niet één remedie voor alle geestelijke kwalen. Gelukkig dat deze eenvoudige gedachte veld wint, op alle terreinen waar geestelijk hulp geboden kan worden. Gelukkig, dat het zieltjeswinnen, tot elke prijs langzamerhand plaats maakt voor de dienst aan de mens, die bij hem past.

Van het begin is het een van de grote zorgen van het georganiseerde humanisme geweest om die dienst aan de mens in moeilijkheden zo goed mogelijk te brengen en ondanks kleinzielige tegenwerking en bekrompen angst in deze humanistische geestelijke verzorging, voor de mensen, die daaraan behoefte hebben, gegroeid en die groeit nog steeds. Het praktische humanisme kent plaatselijke geestelijke raadslieden, die ook in sanatoria en ziekenhuizen patiënten bezoeken of leiding geven aan vrijwillige krachten, die dat doen, het werkt mee in Bureaus voor Levens- en gezinsmoeilijkheden, het heeft een staf geestelijke raadslieden in de arbeiderskampen, in een aantal huizen van bewaring en gevangenen worden, door vele vrijwilligers gedetineerden bezocht, er zijn geestelijke raadslieden voor studenten, voor emigranten, in enkele gevallen werken humanistische raadslieden mee aan telefonische hulpdiensten, in enkele grote steden. Denkt u niet, dat deze vorm van geestelijke hulp alleen aan leden van het Humanistisch Verbond wordt gegeven, dat is maar een gering percentage, denkt u ook niet, dat de geestelijke raadsman zijn cliënt niet overgeeft aan de priester of de predikant, als hij meent, dat die mens in nood door dezen beter geholpen kan worden en u moet ook weten, dat in de allermeele gevallen de verhouding in het werk met de kerkelijke zielzorgers uitstekend is. Maar, ofschoon honderden dit werk, naast hun dagtaak be-

langeloos doen, is er toch veel geld nodig om de aanstormende taak enigszins naar behoren te kunnen vervullen.

De enkele beroepskrachten zijn overladen met werk en voor vele vrijwilligers is de taak eenvoudig te zwaar. Dit kan niet verbeterd of verholpen worden met gesloten beurzen, er is een apparaat voor nodig. En om dit broodnodige geld te verschaffen is het Steunfonds Praktisch Humanisme gesticht, dat door vrijwillige bijdragen dit werk mogelijk maakt. En dit werk is menselijke hulp van mensen voor mensen, die die steun wensen, niets meer en niets minder. Ik kan geen enkel redelijk of zedelijk argument vinden waarom deze hulp niet gegeven zou mogen worden, waarom mensen in een moeilijke situatie niet recht hebben op de steun, die voor hen steun is, of, bescheiden gezegd: kan zijn, want dat die honderden vrijwilligers er altijd in slagen om werkelijk te helpen, dat is te veel gezegd. Maar de pogingen mogen niet stranden op dat allerellendigste bezwaar, geldgebrek, waardoor tallozen verstoken blijven van het contact met gelijkgezinden, waar zij, en dat is niet te veel gezegd, in vele gevallen, naar hunkeren. Er wordt steeds meer een beroep gedaan op onze geestelijke raadslieden en maar in beperkte mate kunnen zij daaraan gehoor geven, omdat de middelen ontbreken, omdat zij toch al zo overladen zijn met werk. Deze mensen kunnen niet meer geven dan zij doen, er wordt al roofofbouw gepleegd op hen. Daarom een dringend beroep op u.

Nadat gij uw beurs zo wijd hebt geopend om het dorp te openen, vraag ik u, bescheiden of gij nog eens uw beurs wilt openen om ook dit werk te steunen. Ik mag u het gironummer van de Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme te Amersfoort noemen. Het is 6168. U kunt niet beseffen in hoe 'n grote dank dit aanvaard zal worden en hoe goed het werk is, dat gij daarmee steunt. Dank voor uw aandacht, dank voor uw bijdrage.

H. BONGER.

Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme

te Amersfoort, Curaçaalaan 16 c

**GIRO
6168**

Deze zomer stond ik in zijn toren, zijn werkplaats, een hoekpunt van zijn kasteel in de Dordogne, tussen Bergerac en Bordeaux. Zijn werkkamer lag drie trappen hoog. Daar beneden op de eerste verdieping een kapel, waar hij niet kwam als er mensen waren — dan kon hij in het twee trappen hoog gelegen vertrek de dienst volgen door een soort kluiskat, dat boven uitmondde in een nis waar een stoel stond. In die kamer sliep hij ook wel 'n enkele keer. Het belangrijkste vertrek was zijn studeerkamer. Op vijf planken in het rond stonden destijds zijn boeken, een duizendtal — Romeinen, Grieken, Dante, Petrarca, Boccaccio, landgenoten als Ronsard, Du Bellay. In het midden stond zijn kleine tafel, de rechte stoel. Op de boekenplanken en op de zolderbalken: zorgvuldig gekozen citaten — Per omnia vanitas — ijdel is alles — Servare modum, finemque tenere, naturamque sequi — maat houden, grenzen kennen, natuurlijk zijn. Er zijn er vier-en-vijftig ontcijferd. Hier heeft hij het grootste deel van zijn leven — objectief het belangrijkste deel — doorgebracht. Met tegenzin verliet hij die toren, om raadsheer te zijn in Périgord, later burgemeester in Bordeaux; met een zucht van verlichting keerde hij in zijn toren weer terug. „Je m'engage difficile”, (ik ga moeilijk verbintenissen aan), zei hij. Maar dat is ook niet volstrekt waar. 't Was ingewikkelder. „Je suis sociable jusqu'au excès”, (ik ben uiterst maatschappelijk), zei hij ook! Het was een gezonde, sterke man; iets onder de middelmaat en van engszins gedrongen bouw. Hij bespaart ons geen enkel detail. Een vol gezicht, breed voorhoofd, zachte, goedige ogen. Kleine oren, een sierlijke mond, helder-witte tanden. Frisse kleur, bruin haar, spitse baard, sterk behaard, in hoge mate ver-ziend. Een fikse kerel dus. Bijzonder wellevend. Diplomaat. Terughoudend en gezellig. Hij was een gastvrij man en voor die tijd: van uitzonderlijke verdraagzaamheid. Maar naast zijn studeerkamer, waar hij ook eventueel bezoek ontving, was een klein hokje waar hij alléén voor zich zelf stookte. Bezoek verdroef gauw, verkleumd van kou. De „Essais” vormen zijn werk. Drie boeken, in mijn editie lopend over zes banden. Het is een geweldige verscheidenheid van beschouwingen, overwegingen, overdenkingen

— in een omstandige, omzichtige stijl, benaderend, proberend, opperend. Deze uiteenlopendheid, deze veelsoortigheid is de wezens-trek van zijn persoonlijkheid en van zijn gehele werk. „Je ne peints pas l'estre. Je peints le passage” — (ik teken niet het zijn, ik schets het voorbijgaan).

Hij leefde in het tijdsbestek, dat een onhoudbare eenheid van denken en doen was verbroken — de middeleeuwse, de roomse, de feodale — en dat de scherpzinnigste geesten verbijsterd waren van de ontdekte veelvormigheid van leven en begrijpen. Vandaar de reislust, vandaar de behoefte aan afzondering en bezinning evenzeer. Vandaar zijn enorme weetgierigheid, vandaar óók wat men zijn luiheid, zijn nonchalance ten opzichte van de precisie noemde. Beperkte visie kan wel ijverig en secuur en onbeweeglijk zijn, en onder elk rumoer onaangedaan blijven.

Diepe onzekerheid was het resultaat. „Wat weet ik?” is zijn zinspreuk, en het is niet de verzuchting ná alle overwegingen, maar de twijfel vóór een onoverzienbare nieuwe wereld van overwegingen. Zijn sepsis mag men geen vertwijfeling noemen — aan het eind van een eeuw. Hij staat aan het begin van een eeuw, waarvoor Erasmus huiverde. Montaigne was onverschrokken, misschien minder neurotisch.

Feitelijk genoot hij van zijn tijd — deed de ene psychologische ontdekking na de andere — verwierp elke krampachtige vooropgezette eenheids-visie en bewoog zich langs de wegen van het leven, ongedisciplineerd, zoekend en tastend naar een levenshouding van conciliante goede trouw — het ideaal van de man van eer. „Het sterven beslist over de waarde van een levensleer”, zei hij.

In zijn „essais” was hij voortdurend doende door de dikke opperlaag van schijn heen te tasten naar het wezenlijke van ons bestaan. Algemene uitspraken heeft hij met verachting ontlopen — het bijzondere, het eigenaardige had zijn aandacht. De eindeloos gevarieerde structuur van de mens vernietigde geenszins zijn aandacht of toewijding — wezenlijk was hij niet lui — maar deed hem afzien van elke illussie van absoluut en universeel weten. Hij was 'n milde ontmaskeraar. Een ontdekker. Hij ging naar 't andere half rond van de mens.

P. Spigt

lezingen voor de radio

- zo. 3 mrt. VARA 9.45 uur: J. P. van Praag: „Onze kinderen en wij”.
- di. 5 mrt. VARA 16.00 uur: J. H. P. Colpa: „Humanistische vorming, speciaal in verband met de mogelijkheden voor Humanistisch Vormingsonderwijs ingevolge de Mammoetwet”.
- zo. 10 mrt. VARA 9.45 uur: D. H. Prins: „Onze nalatenschap”.
- zo. 17 mrt. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.